

תוכנית הלימודים בהיסטוריה לכיתות י-י"ב

לבית הספר העל-יסודי
ממלכתי | ירושלים

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על היסטוריה

תוכנית הלימודים בהיסטוריה לחטיבה העליונה לתלמידים המתחילים את לימודיהם בכיתה י' בתש"ף

לקהל המורים להיסטוריה:

תוכנית הלימודים שלפניכם נועדה ללוות אתכם, המורים, ולהתוות דרך בהוראת הנושאים המופיעים בתוכנית הלימודים.

כמה שיקולים הובילו אותנו בבניית המסמכים:

- הרצון של כולנו לאפשר לתלמידינו למידה משמעותית וערכית הקרובה לעולמם, ומתכתבת עם הצורך בהתאמה למאה ה-21.
- הרצון לתת מענה למורים שרוצים 'לצאת מהקופסה', לבנות תוכנית הקרובה לליבם ומותאמת לתלמידיהם ולקהילה שבה הם מלמדים.
- התובנה כי אי אפשר ללמד את כל הנושאים המופיעים בתוכנית הלימודים באופן מעמיק ומושכל. משום כך אין מנוס מבחירת נושאים להוראה מעמיקה - בחירה התקפה לכמה מועדים ועשויה להשתנות.
- הרצון לבנות תוכנית שהולמת את הקצאת השעות הריאלית העומדת לרשות המורים והתלמידים. זוהי הצעה המותירה מקום להפעלת התלמידים באמצעות קטעי סרטים, לשעות הכנה לבחינה, לקיום הבחינה ולתיקונה, ולפעילויות חברתיות המתקיימות בבתי הספר. בד בבד היא מאפשרת למורים להעמיק בנושאים הקרובים לליבם, גם אם אינם מופיעים ב'חומר לבגרות'.
- הניסיון לשלב שילוב נאות בין ההיסטוריה הכללית להיסטוריה היהודית, מתוך הכרה בחשיבות הבנת התהליכים הכלליים ובהשפעתם על ההיסטוריה של עם ישראל.
- הניסיון לשמור על יציבות בסיסית בהוראת הנושאים השונים, לטובת המורים המתמחים בהוראתם.
- הרחבת מעגל הנושאים מתוך תוכנית הלימודים, שמהם יכול המורה לבחור את המתאימים לו ולתלמידיו.
- 70% מתוך נושאי תוכנית הלימודים - פרקי בסיס המיומנויות והידע - ייכללו בפרקי החובה לבחינות הבגרות. 30% הנותרים יילמדו בהרחבה ובהעמקה בתוכנית בית ספרית שתיבנה בידי צוותי בתי הספר. הנושאים שעומדים לבחירת הצוותים מסומנים בירוק. בחלק זה צוות הוראת ההיסטוריה בבית הספר יקבע את ציון הבגרות.
- האנטישמיות, מלחמת העולם השנייה, הטוטליטריות והשוואה הם חלק מהנושאים שעליהם נבחנו התלמידים בבחינת הבגרות. הבחינה על פרק זה תהיה עם ספר פתוח. נוסף על כך, הנבחרים יוכלו להיעזר בשאלות היסוד להוראת השואה כפי שנוסחו בידי צוות ההדרכה ו'יד ושם'. לפרטים נוספים ראו: <https://www.smores.com/ur8sf>
- החל משנת תש"ף, פרק ההוראה 'הערכה חלופית' יעסוק בתקופת בית שני או בערים וקהילות בימי הביניים. לרשות המורים עומדת חוברת מקוונת הכוללת מגוון הצעות לצירים מארגנים, מטלות מסכמות וחומרי לימוד לגיוון ולהעשרת ההוראה: <https://www.smores.com/ur8sf>
- התוכנית נבנתה בשיתוף המורים שנענו לקול הקורא שפרסמנו, ונציגי המורים שהשתתפו בדיונים הרבים הובילו לגיבוש ההחלטות. תודתנו שלוחה להם!

מקרא לתוכנית:

ירוק - נושאים להוראה - הערכה חלופית (לפי בחירת צוות ההוראה) * ורוד - נושאים שעליהם לא יהיו שאלות בבחינות מועדי תשפ"א

בהצלחה לכולנו,

ד"ר אורנה כץ אתר

מפמ"ר היסטוריה

מטרות תוכנית הלימודים

הכרת אירועים היסטוריים מרכזיים והבנתם

1. ידיעת הזמן, המקום והמרכיבים של האירועים הנלמדים והבנת חשיבותם בהתפתחות תהליכים היסטוריים ובתוצאותיהם.
2. הכרת האישים המרכזיים בתולדות העם היהודי ובהיסטוריה האנושית. הבנת יחסי הגומלין בינם ובין סביבתם והכרת תרומתם הייחודית.
3. הכרת המקורות שמהם אנו שואבים את ידיעותינו על העבר.
4. הבנה שבכל נושא, אירוע או תהליך יש נקודות מבט וגישות שונות, והכרת השונות הזו.
5. הבנת ההנחה כי המציאות בהווה מושפעת מתהליכים שהתרחשו בעבר ועוצבו בידי בני האדם.
6. הבנת ההנחה כי גם העתיד נתון לעיצובם של בני האדם, וכי המעשים בהווה ישפיעו על עיצוב העתיד.
7. עידוד הסקרנות לגבי העבר כמצע להבנת התהליכים בהווה.

פיתוח חשיבה היסטורית ורכישת מיומנויות הדרושות ללימוד היסטוריה

1. טיפוח יכולתו של התלמיד להתמודד עם מטלת חקר עצמאית: קבלת החלטות בקשר לבחירת הנושא; שאילת שאלות ובחינתן; חיפוש מענה; איתור ואיסוף מידע ממקורות שונים; ארגון החומר והצגתו בדרך בהירה ומובנת. הבנה שהמחקר ההיסטורי מושפע מהשקפת עולמו של ההיסטוריון.
2. טיפוח חשיבה יצירתית, ביקורתית ורפלקטיבית על אודות נושאי הלמידה.
3. פיתוח יכולת להסביר את הקשר בין תיאור האירועים והתופעות, כפי שהוא בא לידי ביטוי במחקר ההיסטורי, ובין השקפת עולמו של ההיסטוריון.
4. עיבוד מידע והבניית ידע על אירועים, על אישים ועל פעולותיהם מתוך מקורות היסטוריים שונים, כולל ספרות, יצירות אומנות, סרטים, וכל מקור אחר שיכול לשמש ללימוד היסטוריה.
5. פיתוח ההבחנה בין סיבות ותוצאות בנייתו אירועים, תהליכים ותופעות היסטוריות.
6. פיתוח יכולת להסביר את גורמי השתלשלות האירועים.
7. פיתוח יכולת לשחזר את עולמם הפנימי ואת מניעיהם, ערכיהם, אמונותיהם ואורח חייהם של בני תקופות ותרבויות שונות משלנו.
8. עידוד ההבחנה בין עיקר לטפל, בין ראיות למסקנות, בין עובדות, הנחות ודעות, בין הכללות ובין העובדות המוכללות בהן.
9. פיתוח היכולת לנתח טקסט כתוב, להבין אותו בהקשרו ולבחון אותו באופן ביקורתי.
10. פיתוח יכולת לבדוק מהימנות של מקור מידע.
11. עידוד השימוש בסביבות למידה מתוקשבות - מאגרי מידע, רשת האינטרנט.
12. פיתוח יכולת לקרוא ולנתח מפות, דיאגרמות, גרפים וחומרים נוספים ממקורות חזותיים.

טיפוח הזהות הלאומית וטיפוח ההכרה והזיקה למורשת היהודית

1. הכרת השורשים התרבותיים היהודיים, והבנת מגוון ההשפעות שעיצבו את התרבות היהודית בתקופות שונות.
2. הכרת המורשת התרבותית של עם ישראל.
3. יכולת לקיים דיאלוג עם המורשת ועם הערכים של החברה הישראלית בעבר ובהווה על בסיס לימוד ההיסטוריה של התרבות, בשאיפה לגיבוש זהות הנשענת על ערכים יהודיים וציוניים.
4. טיפוח תחושת השייכות למדינת ישראל, לעם היהודי ולמורשת התרבותית של עם ישראל, בהתאם לערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.
5. הכרת תהליכי השינוי בקהילות יהודיות שונות בתקופות שונות, והבנת דרכו וגורלו של עם ישראל בקרב העמים.
6. הכרת המקורות של האופי הפלורליסטי של החברה בישראל, והבנת החשיבות של קיום בסיס משותף לכלל הקבוצות במדינת ישראל.

טיפוח הבנה וסובלנות כלפי הרגשות, המסורות, התרבויות ואורחות החיים של האחר

1. הכרה בכך שיש תלות הדדית והשפעה הדדית בין עמים וחברות במהלך התפתחותו של המין האנושי.
2. הבנת החשיבות של התלות הזו, שיוצרת הפריה הדדית של תרבויות ותורמת להתפתחותו של המין האנושי.
3. הבנת הסכנות הנשקפות לפרט, לחברה ולמדינה מהתנהגות אלימה ומחוסר סובלנות בין בני אדם ובין חברות.
4. הבנת החשיבות של הערכת אנשים לפי מעשיהם, ולא לפי השתייכותם הקבוצתית (גזע, מוצא, מין, לאום, דת, מעמד).
5. הכרה בקיומן של נקודות מבט שונות וגישות שונות בכל נושא, אירוע או תהליך.
6. הבנה כי ביסוד המניעים לפעולה אנושית עומדים גורמים שונים ומגוונים.

טיפוח ערכים מוסריים כלל-אנושיים הומניסטיים, פיתוח יכולת לשפוט אירועים היסטוריים לפי הערכים האלה

1. טיפוח ההבנה כי לצד השוני הקיים בין בני אדם בחברות שונות, קיימת ביניהם דמיון בסיסית.
2. טיפוח ההבנה והמחויבות ליחס שוויוני כלפי כל בני האדם באשר הם, גברים ונשים.
3. הקניית ערכים דמוקרטיים.
4. טיפוח המודעות כי ערכים אוניברסליים אינם זהים בהכרח לערכים של תרבות זו או אחרת.
5. טיפוח יכולת הערכה של פעולות, אירועים ומוסדות היסטוריים לפי עולם הערכים של בני התקופה ולפי ערכים מוסריים כלל-אנושיים - ערכים הומניסטיים.
6. טיפוח יכולת הבחנה בין ניתוח אירוע או תהליך והבנתם ובין שיפוטם מבחינה מוסרית.¹

1 ד"ר עדנה אלעזרי וחנה אדן, תכנית לימודים: היסטוריה לחטיבה העליונה בבית הספר הממלכתי, משרד החינוך, תשס"ג, עמ' 11-13.

דרכי הוראה ועזרי הוראה-למידה²

יישום תוכנית הלימודים כהלכה מותנה במידה משמעותית בדרכי ההוראה ובהערכה. דרכי ההוראה נגזרות הן ממבנה הדעת, הן משיטות החקר המקובלות במחקר האקדמי, והן מן הצורך לנקוט אסטרטגיות מגוונות ההולמות את המטרות השונות של התוכנית ואת השונות של התלמידים. על כן מומלץ לנקוט בשיטות הוראה רבות ומגוונות, ועל המורים להתאים את דרכי ההוראה והלמידה לרמת התלמידים (גיל, כישורים, יכולות אינטלקטואליות) ולנושאים הנלמדים. זאת מתוך הבנה כי לנושאים שונים ולתלמידים שונים מתאימות דרכי הוראה שונות. לשם טיפוח כושר הערכה, שיפוט ודיון בשאלות ערכיות מתאימה המסגרת הקבוצתית או הכיתתית יותר משיטת הלימוד האינדיווידואלית. תפקיד המורים בתהליך ההוראה-למידה הוא להנחות את תלמידיהם, ולא רק להיות להם למקור ידע.

למידה פעילה:

תפקידו של החינוך הוא לעזור לתלמידים לממש את הפוטנציאל הטמון בהם ולטפח לומד ולומדת עצמאיים. לכן **כל שיטת לימוד המערבת את התלמידים בתהליך הלמידה** תורמת לשימוש תפקיד זה.

ככל שתגבר מעורבותם של התלמידים בתהליך הלמידה, כך תהיה הלמידה משמעותית יותר. בין אם לימוד בשיטת החקר והגילוי, בין אם במשחק תפקידים, משחק הדמיה או עריכת משפט היסטורי ובין אם בדיון בכיתה. בכל שיטות הלימוד צריכים התלמידים, בראש ובראשונה, להיות אמונים על העובדות ועל הפרטים של ההתרחשות ההיסטורית. רק על בסיס ידע אפשר לגבש דעות ולפתח מיומנויות וכישורי חשיבה מרמות שונות. על כן מומלץ להפנות את התלמידים לארכיונים היסטוריים, כמו הארכיון הציוני, יד ושם או בית התפוצות. כמו כן, מומלץ להפגיש את התלמידים עם אנשים שהשתתפו באירועים היסטוריים הנלמדים, כמו ניצולי שואה, פעילי עלייה, לוחמים ומעצבי מדיניות.

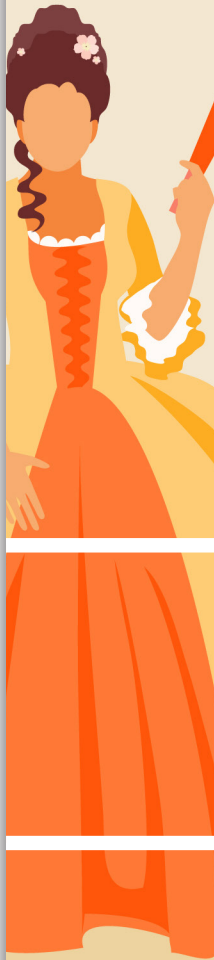
דיון בכיתה:

שיעור הנבנה סביב יסוד מארגן, כמו בעיה מרכזית המתמקדת בהתמודדות של אנשים שהשתתפו בעיצוב תהליכים היסטוריים. שיעור זה מונחה על ידי מורה. במהלך הדיון נחשפים התלמידים ללכטים, לדילמות, לסיכויים ולסיכונים שלקחו על עצמם האנשים לפני קבלת ההחלטות, וכן לגורמים המסייעים והמורכבים שהשפיעו עליהם. במהלך הדיון מתקיים דיאלוג בין המורים לתלמידים ובין התלמידים לבין עצמם. התלמידים נדרשים לקיים את כללי ניהול דיון בקבוצה ולהביע עמדות מנומקות על סמך ידע נרכש. דרך לימוד זו מגבירה את המוטיבציה, תורמת להפנמת הנלמד ומפתחת תרבות דיון.

משחקי הדמיה:

משחקי הדמיה יכולים לבוא לידי ביטוי במשחק תפקידים ובעריכת משפט היסטורי. שיטות לימוד אלה, שבהן התלמידים נדרשים להיכנס לנעליהן של הדמויות ההיסטוריות שאותן עליהם לגלם או לייצג, תורמות לפיתוח יכולתם של התלמידים לגבש דעות ועמדות, וכן לפיתוח כושר ההערכה והשיפוט הנרכשים תוך עימות בין דעות ועמדות שונות. באמצעות שיטות לימוד אלה התלמידים מפתחים הבנה והזדהות עם הדמויות או עם הנושאים המועלים.

2 שם, עמ' 14-18.

למידת חקר:

בשיטת החקר לומדים התלמידים בדרך הגילוי - הם מגלים בכוחות עצמם ידע קיים ומוכר. תוך כדי לימוד עצמי הם עוסקים בזיהוי בעיות ופתרון ובהעלאת השערות. הם מנסחים טיעונים, ועומדים על תהליכים ועקרונות, מבינים אותם ומגיעים למסקנות. למידה בשיטת החקר מעניקה ללומדים העברה של עקרונות והכללות מְפֵעִילֹת אחת לתחומים שונים. במהלך הלמידה מפתחים התלמידים יכולת חשיבה ברמה גבוהה, וכן מיומנויות כמו זיהוי בעיות, העלאת השערות, הנמקות לביסוס עמדות והסקת מסקנות.

לימוד באמצעות מקורות היסטוריים:

הכרת המקורות ההיסטוריים עומדת במרכז לימוד ההיסטוריה. המקורות ההיסטוריים השונים הם חומר הגלם שממנו משחזרים את העבר. למידה מתוך מקורות היא למידה בדרך הגילוי. בעזרת המקורות התלמידים נחשפים להתרחשויות, לאירועים, לדעות ולמניעים.

חשוב שבמהלך לימודי ההיסטוריה יכירו התלמידים מגוון רחב של מקורות כתובים וחזותיים להבנת הנושאים הנלמדים. הם יפתחו יכולת הבחנה בין סוגי המקורות הכתובים השונים, כמו מסמכים, עדויות, יומנים, זיכרונות, כרוזים, ביוגרפיות, יצירות ספרותיות בנות התקופה, מחקרים היסטוריים ועיתונות. היכולות לשאול שאלות, לעמת את המקורות השונים ולאמתם, כל אלה תורמות לטיפוח אדם חושב וביקורתי הבודק ובוחן את מקורות הידע המגיע אליו. הכלים והעקרונות לניתוח מקור היסטורי עומדים בבסיס כל קריאה מושכלת. כלים אלה יעזרו לתלמידים בהתייחסות לקריאת ידיעות בעיתון, מאמר פובליציסטי וספר עיון, כמו גם בהאזנה לנאום של מדינאי או לווידאו פוליטי.

מקורות חזותיים: ממצאים ארכיאולוגיים, מבנים, חפצים ויצירות אומנות - תמונות, פסלים, תצלומים, איורים, קריקטורות וסרטים - מוסיפים ממד חשוב וייחודי, מרחיבים ומעמיקים את עולם הידע של הלומדים, ומציגים פן נוסף לידע הנרכש באמצעות המקורות הכתובים. אל אמות המידה לניתוח מקורות אלה נוספים, יחד עם אמות המידה לניתוח מקורות כתובים, גם הכלים המיוחדים לניתוח חומר חזותי.

הממצאים הארכיאולוגיים, המבנים והחפצים מלמדים על מצב כלכלי ותרבות חומרית, כמו גם על מגמות חברתיות ותרבותיות. גם תמונות, תצלומים ואיורים מלמדים על חיי היום-יום.

'התמונה הנעה': יש חשיבות רבה לשילוב סרטים תיעודיים, יומני חדשות וסרטים עלילתיים בהוראת ההיסטוריה, במיוחד במהלך לימוד תולדות המאה ה-20 והמאה ה-21. הסרטים הם מקורות היסטוריים לכל דבר. כמו את המקורות החזותיים האחרים, גם את 'התמונה הנעה' יש לבחון בשתי אמות מידה: האחת - הייחודיות להבנת יכולותיה וגישותיה של המדיה וניתוחה, והאחרת - הסרט כמקור היסטורי (המידע ההיסטורי שאפשר להפיק ממנו, לצד נקודות מבט שונות: פוליטית, תרבותית וחברתית). לא רק הנרטיב הגלוי אמור לשרת את ההיסטוריון, אלא גם התת־טקסט החבוי. לפעמים הביאווה יוצרי הסרט במכוון 'בין השורות', ולעיתים הוא חדר לתמונות בלי תכנון מודע. היצירה הקולנועית, כמו כל יצירה תרבותית אחרת, מכילה תמיד רכיבים אידיאולוגיים או פוליטיים, שחשיפתם תורמת להבנה טובה יותר של המציאות ההיסטורית הנחקרת. בהוראה באמצעות סרטים יש לתת את הדעת לכך שעוצמת האשליה בסרטים גדולה יותר מאשר בכל מדיום אחר. כמו כן, חשובה האבחנה בין סרט תיעודי ובין סרט עלילתי. שילוב סרטים במהלך ההוראה מוסיף לה ממד חיוני, בייחוד בלימוד נושאים מהעת החדשה. באמצעות הקולנוע כנרטיב היסטורי המעביר זיכרון קולקטיבי, המועבר כמעט תמיד דרך סיפורים אישיים, אפשר להבהיר לצופים צעירים מדוע חייהם הפרטיים קשורים למאורעות ולתהליכים כלליים שהתרחשו בעבר. ללימוד באמצעות סרטים יש ערך מוסף - חינוך התלמידים תוך טיפוח יכולות צפייה מושכלת באמצעי התקשורת, ופיתוח כלים להבנה ולניתוח המידע המגיע אליהם בערוץ זה.

המפה ההיסטורית: המפה ההיסטורית היא אחת הדרכים להעברת מידע בדרך גרפית. קריאת מפה היסטורית דורשת מיומנויות, אשר כבר בחטיבת הביניים החלו בהקנייתה. חשיבותה של המפה ההיסטורית הוא ביכולתה לספק מידע רב בצורה תמציתית. יתרונה על פני דיאגרמות מסוג אחר הוא בכך שהיא ממקמת את המידע הנתון במרחב גיאוגרפי.

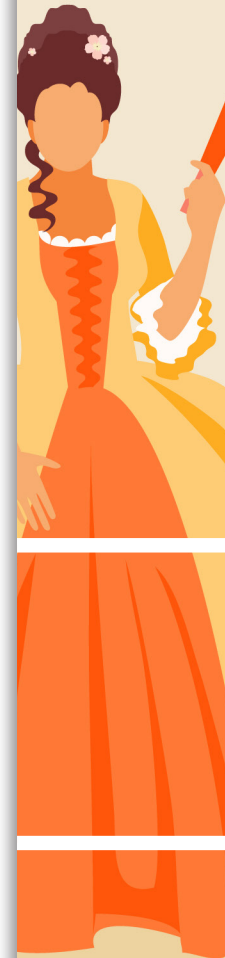
הוראה חוץ-כיתתית: הסיורים באתרים ובמוזיאונים היסטוריים מוסיף להוראת ההיסטוריה ממד ייחודי שאין אפשרות להעבירו באמצעים אחרים. היציאה מהכיתה למקום ההתרחשות תורמת לחוויה הרגשית, מביאה להכרת האירועים וההתרחשויות, חושפת את התלמידים להיבטים גיאוגרפיים וסביבתיים ותורמת להבנת הנושא הנלמד. החפצים במוזיאון עוזרים לנו להבין את ההיסטוריה, מציגים את התרבות החומרית של התקופה, ממחישים את חיי היום-יום וחושפים את רוח התקופה. אתרים היסטוריים וארכיאולוגיים ומוזיאונים לתולדות ההתיישבות יכולים לסייע בהוראת כמה מן הנושאים הנלמדים בחטיבה העליונה: תקופת הבית השני ותולדות ההתיישבות החדשה. סיור באתרים ובמוזיאונים המהווה חלק מתהליך הלמידה תורם להבנת התקופה, יוצר תחושה של אמפתיה לנפשות הפועלות, ומטפח הזדהות לאומית וקשר להיסטוריה של עם ישראל בארץ ישראל. להצעות לסיורים ראו באתר המפמ"ר להיסטוריה, מומלץ מפמ"ר: http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Mazkirut_Pedagogit/History/MishulchanHamafmar/mumlatz.htm.

למידה בסביבה מתוקשבת:

לימוד היסטוריה, כמו לימוד תחומי דעת אחרים, אמור לשלב למידה בסביבה ממוחשבת ומתוקשבת. סביבות למידה מתוקשבות כוללות, בראש ובראשונה, מידע טקסטואלי ויזואלי (תצלומים, מפות, יצירות אומנות, ממצאים ארכיאולוגיים, חפצים ועוד). נוסף על כך, סביבות אלה כוללות גם כלי עבודה והפעלות והנחיות למשתמשים. משאב מרכזי ההולך ומתעשר בלי הרף הוא מאגרי מידע אינטרנטיים-חינוכיים. מאגרים אלה משמשים עבור המורים והלומדים מקור מידע משמעותי למגוון משימות לימודיות הנגזרות מתוכנית הלימודים.

מה מזמן שילוב סביבות אלה בתהליך ההוראה-למידה?

- התנסות בשיוט ברחבי האינטרנט, המכוון לכניסה לספרייה דיגיטלית אדירה אך בלתי ממוינת ובלתי מבוקרת. האחריות של הלומד או הלומדת היא לבצע את המיון וההערכה הן מבחינת האיכות והאמינות, הן מבחינת הרלוונטיות למטלה המסוימת. השיוט נועד לאיתור מידע נדרש, ובהמשך למיון המצאי, ניתוחו, הערכתו ועיבודו. שיוט זה הוא גם אמצעי וגם מטרה בפני עצמה, כחלק מהכשרתו של לומד עצמאי.
 - התנסות בלמידה שיתופית בקבוצה ובלמידה אינדיווידואלית.
 - ניצול ערוצי התקשורת לקבלת סיוע או מידע ממומחים.
 - עיבוד תוצרי למידה, כמו מצגות, והצגתם.
- הפדגוגיה הדיגיטלית אמורה להשתלב באופן אינטגרלי בתהליך ההוראה-למידה, שכן היא מאפשרת לנו הבניית ידע ממקורות מידע שונים ומגוונים, הצלבה והעמקה שאי אפשר להשיג באמצעות ספרי הלימוד. בד בבד, הפדגוגיה הדיגיטלית מאפשרת לנו להמחיש את התקופה באופן רחב, רב-תחומי ומשמעותי יותר.

אמצעי הערכה לבחירת צוות בית הספר

התלקיט

התלקיט הוא תיק מתעד ומלווה למידה. הוא כולל את תוצרי המטלות שניתנו לתלמיד במהלך הלמידה, כדי להוביל ללמידה עצמאית ככל האפשר. אופיין של המטלות נקבע בידי צוות המורים הבית-ספרי, והוא מותאם למטרות הערכיות והדידקטיות של כל צוות וצוות. בין המטלות יכולות להיות מטלות אישיות וקבוצתיות, מטלות חקר (כמו קריאת מאמרים והערכתם, 'מיני חקר'), או מטלות יצירתיות הדורשות למידה עצמאית (מטלות המשלבות יצירה של תוצר אומנותי או אחר).

העקרונות המנחים בבניית המטלות הם:

- הכוונה ללמידה חוקרת ועצמאית תוך הכוונה של המורה.
 - מדרג ברמת הקושי ובהיקפי המטלות.
 - גמישות והתאמת התלקיט לרצון צוות המורים.
 - גיוון דרכי הלמידה.
- (נכתב בידי ד"ר ענת קדרון, מדריכה ארצית לתוכניות הערכה חלופית בהיסטוריה)

PBL - למידה מבוססת פרויקט - תכנון למידה מפיקת תוצר

תהליך הלמידה מתבסס על הכוונת התלמידים לחקר אישי וקבוצתי, תוך יישום מיומנויות דיסציפלינריות. מטרת התוכנית: חשיפת משתתפיה לידע, למיומנויות דיסציפלינריות ולמיומנויות אישיות. התהליך כולל התמקדות בנושא מסוים מתוך תוכנית הלימודים, הגדרת תוצר מחקר שאותו מבקשים הלומדים להשיג, ובניית תלקיט הכולל מטלות מוגדרות ומתעד את תהליך הלמידה. במשך התהליך ובסיומו נמדדים התוצרים לפי איכותם ולפי המידה שבה הם משקפים את הידע הנצבר. כמו כן, נמדדת מידת מעורבותם ומחויבותם של המשתתפים כיחידים וכקבוצה, לפי מדדים הנקבעים מראש.

יתרונות ה-PBL:

- המיומנויות האישיות הנרכשות בתהליך: אחריות אישית, עבודת צוות, עמידה מול קהל, הכנת פרזנטציה, הערכת עמיתים.
- מיומנויות דיסציפלינריות: איסוף מידע רלוונטי, הסקת מסקנות, השוואת מידע, סיכום וכתבה, חשיבה ביקורתית.
- חריגה ממודל ההוראה המסורתי ויצירת תוצר ממשי שיש בו תועלת לקהילה.

חסרונות ה-PBL:

- התמקדות והעמקה בכמה נושאים, תוך ויתור על לימוד נושאים אחרים.
 - צורך בהקצאת משאבים נוספים (שעות הוראה, הדרכה אישית).
- (נכתב בידי אריאלה שקד, מדריכה מחוזית להוראת היסטוריה, חולון-בת ים)

עבודת חקר

הנושא שעליו נכתבת עבודת החקר נלמד ברמת מבואות משותפים לכל הלומדים. העבודה כוללת שיעורי הכנה וליווי כיתתי בתהליך הכתיבה של עבודת החקר, וכן ליווי אישי של המורה. בשיעורים הכיתתיים מקבלים התלמידים כלים לכתיבת עבודה: בחירת נושא, שאילת שאלות, חיפוש מקורות והערכתם, מיזוג ידע ועוד. דגש רב ניתן על תהליך הכתיבה, הן מבחינת ליווי הלומדים, הן מבחינת הערכת תהליך הכתיבה והעבודה עצמה. הציון מתחלק בין הערכת המורה את תהליך הכתיבה ובין הערכה חיצונית, בידי מורים אחרים מצוות בית הספר, על בסיס מחוון מפורט. העבודה תתבסס על 3-5 מקורות אקדמיים, ותהיה בהיקף של כ-10 עמודים. (נכתב בידי ד"ר ענת קדרון, מדריכה ארצית להערכה חלופית)

המבחן הבית-ספרי

כתיבת מבחן בגרות בית-ספרי היא יצירה שיש בה אומנות מזה ואומנות מזה. האומנות תתבטא בחשיבה פתוחה, יצירתית ופורצת גבולות מוכרים, ואילו האומנות תחייב לדיוק, לקפדנות ולשמירה על כללים.

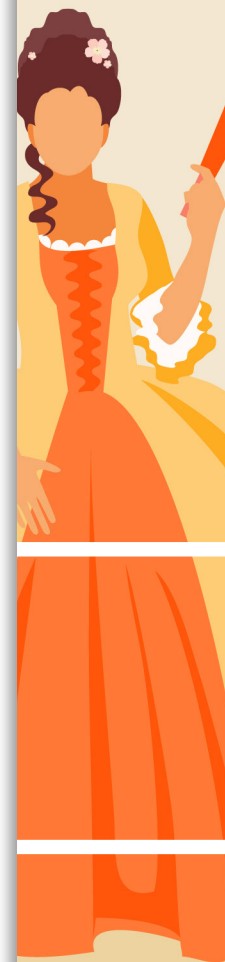
בבואנו ליצור מבחן בגרות בית-ספרי, מצד אחד עלינו לאתחל את החשיבה שלנו בכל הקשור לכתיבת מבחנים, מתוך מטרה ליצור מבחן אחר, חדשני, יצירתי, מאתגר חשיבה, תואם את תפיסותיהם הערכיות, ההיסטוריות, הפדגוגיות והדידקטיות של כותבינו ופונה לקהילת תלמידיהם. מצד שני עלינו להקפיד לשמור על כמה כללים שיבטיחו את רמתו ואת תקפותו.

אתחול החשיבה יבוא לידי ביטוי בשאלות מקדימות שנשאל את עצמנו טרם כתיבת המבחן, ביניהן השאלות הבאות:

- א. **אילו מיומנויות של חשיבה היסטורית ראוי לבטא במבחן?** (חשיבה ביקורתית, השוואה, הבעת דעה, שאילת שאלות, הבחנה בין עובדה לדעה ועוד)
 - ב. **מהו בסיס הידע ההיסטורי שחשוב לנו לכלול במבחן?**
 - ג. **אילו ערכים ותפיסות עולם חשוב לנו לבטא במבחן?** האם אפשר ונכון להתאים את המבחן לקהילה שבה פועל בית הספר?
 - ד. **מה הם כלי העבודה ההיסטוריוגרפיים שנרצה להשתמש בהם?** (מקורות ראשוניים ומשניים, מקורות חזותיים, קולנוע, ספרות יפה, שירים ועוד)
 - ה. **מסגרת הזמן:** האם יש הכרח להגביל את משך המבחן? האם אפשר ליצור מבחן ללא הגבלת זמן? אם צריך להגביל, מהי מסגרת הזמן המתאימה?
 - ו. **חומר עזר:** האם נרצה מבחן עם חומר סגור? עם חומר פתוח? מה משמעותו של 'חומר פתוח' - האם הכול פתוח? האם מבחן בית?
 - ז. **מבנה המבחן:** האם לחלק לפרקים? מהו הקריטריון לקביעת פרקים: כרונולוגי? תמטי? היסטוריוגרפי? (כלומר לפי סוגי מקורות)
 - ח. **כללי המענה:** האם נגדיר שאלות חובה? מה הן אפשרויות הבחירה?
 - ט. **מבנה השאלות:** האם נרצה לחלק את השאלה לסעיפים? האם לנסח שאלות מאוד פתוחות ורחבות?
- לצד שאלות אלה אנו מחויבים לשמור על כמה כללים שיבטיחו שהמבחן הבית-ספרי יעמוד ברמה הנדרשת מבחינת בגרות:
- א. **הלימה:** המבחן חייב להיות בהלימה ליסוד המארגן (הרציונל) שבחר הצוות להוראה בהערכה הבית-ספרית, לפרקי הידע והמיומנויות שנלמדו וליכולות האקדמיות של התלמידים.

- ב. **תקפות ומהימנות:** הכרחי לוודא שהמבחן מכסה את הנושאים המרכזיים שנלמדו. יש לשאוף לכך שהמבחן יבטא את שש רמות החשיבה המוכרות מה'טקסונומיה של בלום'.
- ג. **כללי המענה:** חייבת להיות בחירה בתוך המבחן.
- ד. **ציינון:** יש לשים לב לחלוקה הגיונית של ניקוד בכל שאלה. אין לתת יותר מ-25-30 נקודות לשאלה.
- ה. **ניסוח:** ההנחיות, מטלות ההוראה והשאלות חייבות להיות מנוסחות בבהירות ובאופן חד-משמעי שאינו ניתן לפרשנויות שונות (אין הכוונה לתשובות שעשויות להיות מגוונות מאוד).
- ו. **מחווה:** הכרחי לכתוב מחווה שיגדיר את אופן חלוקת הניקוד לכל שאלה ולכל מטלה בתוך השאלה, כדי ליצור אחידות מרבית בין המורים בצוות.
- ז. **התאמה בין סוג המבחן ובין דרישותיו:** ככל שנאפשר מבחן עם יותר חומר פתוח, כך המטלות השונות יידרשו להיות בעלות רמת חשיבה גבוהה יותר. השילוב בין החשיבה הפתוחה, היצירתית והחדשנית לשמירה על כללי יסוד יכול לתרום ליצירת מבחן בגרות בית ספרי ייחודי ומעניין העומד ברמה הנדרשת. (נכתב בידי גלעד מניב, מדריך ארצי להערכה חלופית)

ממדינת מקדש לעם הספר, בית שני³ או ערים וקהילות בימי הביניים

נושאי לימוד בהוראה - הערכה חלופית

על צוותי ההוראה לבחור שישה נושאי העמקה, משתי תקופות לפחות, מתוך מגוון הנושאים המסומנים בירוק. להנחיות, הצעות דיסקטיות והצעות למטלות הערכה ראו:

<https://www.smores.com/ur8sf>

ממדינת מקדש לעם הספר

פרק ראשון: יהודה בתקופה הפרסית

א. גלות בבל, הצהרת כורש ושיבת ציון

1. היהודים בגלות בבל: מעמדם והשקפותיהם הדתיות.
2. מדיניותו של כורש כלפי העמים באימפריה הפרסית.
3. הצהרת כורש: תוכנה ומהימנותה, הסיבות למתן ההצהרה והשפעתה.
4. גלי העלייה הראשונים: המניעים של העולים ומנהיגיהם.

ב. בניית בית המקדש

1. בניית בית המקדש והגורמים שעיכבו את תהליך הבנייה.
2. השומרונים: הסברים למוצאם, ראשית הסכסוך בינם ובין שבי ציון.
3. בית המקדש כמרכז החיים היהודיים: מרכז דתי, כלכלי וחברתי.

ג. עזרא ונחמיה

1. עזרא הסופר: מעמדו, סמכויותיו ופעולותיו לגיבוש שבי ציון - קשיים והישגים.
2. נחמיה: מעמדו, סמכויותיו ופעולותיו - קשיים והישגים.
3. המחלוקת בשאלת הזהות היהודית: הגישה הבדלנית מול הגישה האוניברסלית.
4. המבנה החברתי והמוסדות: הכהונה כמעמד מוביל, האצולה, 'הזקנים', אקפת העם, המועצה.

פרק שני: מאפייני ההלניזם

- א. הכרת גבולות האימפריה של אלכסנדר מוקדון ושל הממלכות שקמו לאחר מותו.
- ב. מאפייני החברה והמשטר: הפוליס ההלניסטית ומוסדותיה, המלך ומעמדו.
- ג. מאפייני התרבות ההלניסטית כתרבות אוניברסלית, שילוב תרבות המזרח והשפעות מתרבות יוון.

3 נבחני משנה ונבחנים אקסטרניים ייבחנו בבחינת בגרות נפרדת על נושאים נבחרים בתקופת בית שני. לפירוט הנושאים ראו: <https://www.smores.com/gjfsu>

פרק שלישי: המפגש בין החברה ביהודה ובין ההלניזם

א. ארץ ישראל כזירת מאבק בין בית תלמי ובית סלווקוס

1. חשיבותה של ארץ ישראל במהלך 'המלחמות הסוריות', והשפעת המאבק על ההנהגה החברתית-כלכלית ביהודה.
2. כיבוש ירושלים בידי אנטיוכוס וכתב הזכויות ליהודים.

ב. השפעת ההלניזם על החברה ביהודה

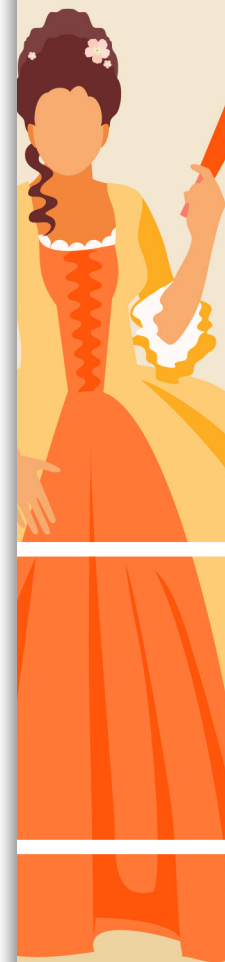
1. השפעות המפגש עם ההלניזם על צביונה של החברה היהודית בתחומים: תרבות, אורחות חיים, מפעלי בנייה ושינויים באופי ההנהגה (צמיחה של שכבת אצולה שלא ממעמד הכהונה ולא מצאצאי בית דוד).
2. השפעות העולם ההלניסטי על יצירות ספרות שחוברו בידי יהודים: 'תרגום השבעים', 'חוכמת בן סירא'.

ג. המאבק בין המתיוונים ובין המתנגדים ביהודה

1. הכהונה הגדולה מובילה מהלך של העמקת ההתייונות ביהודה: הקמת הפוליס 'אנטיוכיה' בירושלים.
2. ה'חסידיים' כמובילים את ההתנגדות לתהליך ההתייונות.

ד. גזרות אנטיוכוס

1. פירוט הגזרות.
2. ההסברים השונים למתן הגזרות.
3. התגובות השונות של היהודים על הטלת הגזרות.

ה. מרד החשמונאים בימי מתתיהו ויהודה המקבי

1. הסיבות למרד החשמונאים.
2. הישגי יהודה המקבי במלחמותיו והסברים להצלחותיו.
3. הוויכוח בשאלת המשך הלחימה לאחר ביטול הגזרות והחזרת החירות הדתית.

פרק רביעי: ממדינה חשמונאית עצמאית לכיבוש רומי וחורבן בית המקדש

- א. ציוני דרך עיקריים בבניית המדינה החשמונאית וביסוסה.
- ב. הפתות הדתיות ועיקרי המחלוקת ביניהן: צדוקים, פרושים, איסיים.
- ג. דפוסי השלטון הרומאי בארץ ישראל ('מלך חסות' - הורדוס, הנציבים).
- ד. הסיבות למרד הגדול, העמדות השונות בוויכוח על יציאה למלחמה ברומאים.
- ה. תוצאות המרד וחורבן בית המקדש.
 1. מצדה - השלב האחרון במרד נגד הרומאים.
 2. הוויכוח ההיסטורי בנושא מלחמת מצדה בתקופות שונות.

פרק חמישי: בין ייאוש לבנייה: מירושלים ליבנה

א. רבן יוחנן בן זכאי והקמת המרכז ביבנה

1. המשבר שנוצר בחברה היהודית עקב חורבן בית המקדש, והסכנות שמשקפו לחברה היהודית עקב משבר זה.
2. בניית המרכז ביבנה: עיצוב חיים יהודיים ללא מקדש, יצירת גורמים מלכדים חדשים: תקנות חדשות 'זכר לחורבן', בית הכנסת, לימוד תורה ותפילה.

ב. מרד התפוצות - בימי הקיסר טרייאנוס

1. הסיבות למרד היהודים בתפוצות והיקפו.

ג. מרד בר כוכבא

1. ההסברים השונים למרד בר כוכבא.
2. היקף המרד, האירועים העיקריים בו, תוצאות המרד והשפעותיו.
3. דמותו של בר כוכבא כפי שעולה מהמקורות.

ד. הנשיאות בגליל

1. מוסד הנשיאות וחשיבותו.
2. מעמדו של רבי יהודה הנשיא ופעולותיו.
3. חשיבות חתימת המשנה כיסוד להלכה יהודית.

ערים וקהילות - חברה ותרבות בימי הביניים

א. יחידת המבוא: תמורות במאפייני העיר

1. מורשת העולם היווני-רומי: העיר כמדינה, העיר כמרכז שלטון אימפריאליסטי (הבהרת המושגים).
2. התפתחות העיר במעבר מהעת העתיקה לימי הביניים.

ב. העיר בעולם המוסלמי והקהילה היהודית בה

העיר בעולם המוסלמי

1. הגורמים שסייעו לייסוד ערים חדשות ולחיזוק ערים קיימות באימפריה המוסלמית.
2. דפוסי הקמה של ערים חדשות והתפתחות ערים קיימות באימפריה המוסלמית.
3. מבנה העיר המוסלמית ומוסדותיה המרכזיים. תושבי העיר: מעמד המשפטי ודפוסי המגורים שלהם.
4. השפעת השינויים הפוליטיים על מעמן של הערים בעולם המוסלמי.

הקהילה היהודית בעיר המוסלמית

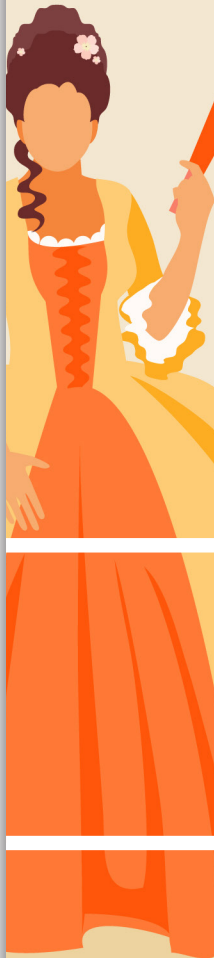
1. המעמד המשפטי של היהודים בערים המוסלמיות.
2. העיסוקים הכלכליים של היהודים בערים המוסלמיות.
3. מאפייני הקהילה היהודית, ההנהגה העצמית ומוסדותיה בעולם המוסלמי.

ג. העיר באירופה הנוצרית והקהילה היהודית בה

העיר באירופה הנוצרית

1. הגורמים שסייעו לייסוד ערים ולחיזוק ערים קיימות באירופה הנוצרית בימי הביניים.
2. דפוסי הקמה של ערים חדשות והתפתחות של ערים קיימות באירופה הנוצרית.
3. היחסים בין תושבי העיר ובין השלטון: המאבק של תושבי העיר להשגת חירויות, הדפוסים השונים של מתן חירויות על ידי השליטים במקומות השונים.
4. המבנה החברתי בעיר: נידודת חברתית, משמעות המושג 'אזרח חופשי', מעמד הנשים בעיר.
5. המבנה הפיזי של העיר באירופה הנוצרית: מרחבים ציבוריים מול מרחבים פרטיים.
6. העיר כמרכז תרבותי-חינוכי (אוניברסיטאות) וכמרכז כלכלי (גילדות, שווקים, ירידים, בנקים).

4 יש ללמד את הנושא 'העיר בעולם המוסלמי והקהילה היהודית בה' גם לפי הספר 'מעיל תשבץ - מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים'. בעריכת ד"ר מרים פרנקל, הוצאת מעלות, ירושלים תשס"ח, עמ' 50-63.

הקהילה היהודית בעיר הנוצרית

1. המעמד המשפטי של היהודים בערים הנוצריות.
2. הדמיון והשוני בין הקהילה היהודית ובין קורפורציות אחרות שהתקיימו בערים.
3. מאפייני ההנהגה של הקהילה היהודית באירופה הנוצרית: מבנה ההנהגה, סמכויותיה, ואמצעי האכיפה שהיו בידה.

ד. ערים מדגימות: בגדד או פראג

1. העיר בגדד

- מאפיינים של העיר בעולם המוסלמי בימי הביניים, שבאו לידי ביטוי בעיר בגדד:
- א. השיקולים הפוליטיים, החברתיים והכלכליים בייסודה של בגדד כבירת החליפות העבאסית.
 - ב. גורמים, אירועים ואישים שתרמו לבניית בגדד ולהרחבתה ודרכי פעילותם.
 - ג. השפעת המאבקים הפוליטיים בחליפות העבאסית על העיר בגדד במאה ה-8 עד המאה ה-10.
 - ד. חיי היום-יום בבגדד (חלוקה לרבעים, סוגי בתים, מעמדות, בעיית המים ודרכי ההתמודדות איתה).
 - ה. בגדד כמרכז כלכלי. ביטויים למרכזיותה של בגדד.
1. ניהול העיר - מערכות השיפוט, הפיקוח והאכיפה בבגדד.
 2. בגדד כמרכז תרבותי של העולם המוסלמי במאה ה-9 וה-10 והביטויים לכך, תחומי הידע שפרחו בבגדד.

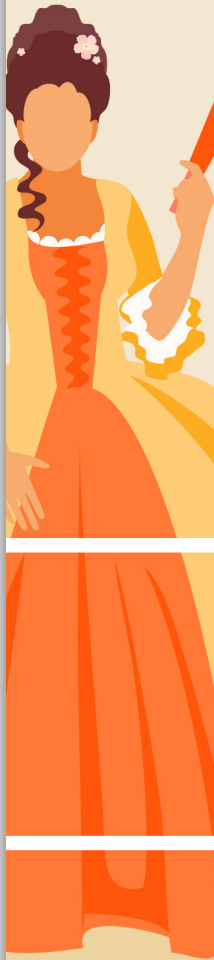
2. הקהילה היהודית בבגדד⁵

- מאפיינים מחיי היהודים בעולם המוסלמי בימי הביניים, שבאו לידי ביטוי בחיי היהודים בבגדד:
- א. הפעילות הכלכלית של היהודים בח'ליפות.
 - ב. מוסדות ההנהגה העצמית של היהודים כביטוי לאוטונומיה יהודית: ראש הגולה, הגאונים. תחומי פעילותם והשפעותיהם על היהודים בעולם המוסלמי.
 - ג. רס"ג - אישיותו, הגותו ותרומתו להגות היהודית, דרכי ההתמודדות עם הבעיות שהעסיקו את היהודים בגולה בימי הביניים, הפולמוסים שבהם היה מעורב.
 - ד. יחסי יהודים-מוסלמים בבגדד: מתיחות והשפעות תרבותיות.

3. העיר פראג

- מאפיינים של העיר בעולם הנוצרי בימי הביניים, שבאו לידי ביטוי בעיר פראג:
- א. גורמים שתרמו להתפתחותה של פראג במאה ה-16.

5 יש ללמד את הנושא 'העיר בעולם המוסלמי והקהילה היהודית בה גם לפי הספר 'מעיל תשבץ' - מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים', בעריכת ד"ר מרים פרנקל, הוצאת מעלות, ירושלים תשס"ח, עמ' 38-45.

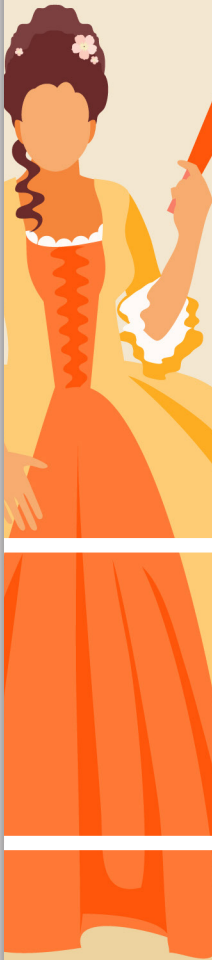

- ב. הביטויים למרכזיותה של פראג בתחום המדיני, הכלכלי, והחינוכי-תרבותי.
- ג. מאפייני האזורים השונים של פראג.

4. הקהילה היהודית בפראג

מאפיינים מחיי היהודים באירופה הנוצרית בימי הביניים, שבאו לידי ביטוי בפראג:

- א. היחס של השלטון המרכזי ושל תושבי פראג הנוצרים אל היהודים: המעמד המשפטי של יהודי פראג, הרקע לגירושם של יהודי העיר והסיבות להחזרתם.
- ב. מבנה הרובע היהודי בפראג, הבהרת המושג 'גטו'.
- ג. הארגון המנהלי והמוסדות המרכזיים של הקהילה היהודית בפראג.
- ד. הפעילות הכלכלית של יהודי פראג, 'יהודי החצר'.
- ה. מבנה החברה היהודית בפראג: הקיטוב החברתי בקרב יהודי פראג, עזרה הדדית (פועלו של מרדכי מייזל).
- ו. פראג כמרכז תרבותי יהודי.
- ז. המהר"ל מפראג - אישיותו, הגותו, תרומתו להגות היהודית בימי הביניים. דרכי ההתמודדות של המהר"ל עם הבעיות שהעסיקו את היהודים בגולה בימי הביניים (המשמעות שהעניק המהר"ל לגורלם הפוליטי של היהודים ולדרך חייהם בגולה), ביקורתו על שיטות הלימוד והפסיקה המחייבת.

הלאומיות בישראל ובעמים ראשית הדרך עד 1920

א. מאפייני תופעת הלאומיות המודרנית והתנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19

1. מבוא להוראת נושא הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19.
2. הגורמים לצמיחת התנועות הלאומיות שהתגבשו באירופה במאה ה-19.
3. המאפיינים ודפוסי הפעילות של התנועות הלאומיות שהתגבשו באירופה במאה ה-19.
4. דפוסי הגשמה של תנועה לאומית אחת באירופה במאה ה-19: המצב המדיני והמצב החברתי-כלכלי לפני תחילת המאבק הלאומי, הגבולות שבהם חיו בני הלאום, מי שלט במדינה, מטרת המאבק, הכוחות הפעילים שהניעו את המאבק, השלבים העיקריים במאבק, הגורמים המסייעים והגורמים המעכבים בניהול המאבק, תוצאות המאבק, קווי הדמיון והשוני בין מאבק תנועה זו ובין דפוסי הפעילות של התנועות הלאומיות. בסעיף זה אין הכוונה לתנועה הציונית.
5. * תנועות לאומיות מחוץ לאירופה, מהמאה ה-19 עד מלחמת העולם הראשונה.

ב. התנועה הלאומית היהודית המודרנית ומאפייניה העיקריים

1. הגורמים לצמיחתה ולהתארגנותה של התנועה הציונית.
2. פועלו של בנימין זאב הרצל לבניית התנועה הציונית ולארגונה: 'מדינת היהודים', תוכנית באזל, המסגרת הארגונית למימוש מטרות התנועה, ניסיונותיו לקדם את קבלת הצ'רטר, ויכוח אוגנדה.
3. * א. הוויכוח בין הציונים: מהי הבעיה העיקרית של היהודים בגולה, ומהן הדרכים להתמודדות עימה?
* ב. הגישות השונות בקרב הציונים בשאלת התרבות, ובשאלת דמות החברה שעתידה לקום בארץ ישראל.
4. * 'הבונד' כתנועה לאומית יהודית: יעדים, דרכי פעילות, המחלוקת בין הציונים ובין הבונדיסטים.

ג. דפוסי הפעילות של התנועה הציונית בגולה ובארץ ישראל

1. * דפוסי הפעולה של התנועה הציונית במדינות אירופה, בארצות אגן הים התיכון והאסלאם: אגודות ציוניות, ספרות, עיתונות, לימוד השפה העברית, 'עבודת ההווה', הקמת מסגרות להכשרה ולעלייה.
2. פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה: הסיבות לעליות לארץ ישראל, מפת ההתיישבות, צורות ההתיישבות, מסגרות פוליטיות, חברתיות וביטחוניות, תרבות וחינוך, אישים וארגונים שסייעו לפעילות הציונית.

ד. התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה

1. עמדת מנהיגי התנועה הציונית כלפי הצדדים הלוחמים בזמן מלחמת העולם הראשונה.
2. מדיניות השלטון העות'מאני (ג'מל פחה) כלפי היישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה: יעדים ודרכי פעולה.
3. דרכי ההתמודדות של היישוב היהודי בארץ ישראל: 'הוועד להקלת המשבר', ארגון ניל".

- * 4. הגדודים העבריים: מטרות הקמתם והפעולות שנעשו במסגרתם.
 - * 5. הצהרת בלפור: תוכנה, הקשיים הנובעים מנוסח ההצהרה, האינטרסים של בריטניה במתן ההצהרה, כיצד קיבלו אותה הציונים, היהודים המשתלבים והערבים.
- ה. השואה בין התנועה הציונית בראשית דרכה ובין תנועות לאומיות של עמים אחרים באירופה במאה ה-19 - נקודות זמין ושוני**
 הגורמים להתעוררות התנועות הלאומיות, המטרות, דפוסי ההנהגה, הדרכים שנקטו לקידום מטרות התנועות הלאומיות, הקשיים שעמדו בדרכן.

נאציזם, אנטישמיות מלחמת העולם והשואה

נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם והשואה החל מתשפ"א

- * 1. מיעוטים באירופה בין שתי מלחמות עולם: המיעוט היהודי במדינות אירופה, באגן הים התיכון ובארצות האסלאם
- * א. התפרקות האימפריות הרב-לאומיות והקמת מדינות לאומיות חדשות באירופה: שאלת המיעוטים בהסכמי השלום ורעיון ההגדרה העצמית, חוזי המיעוטים, אוטונומיה תרבותית.
- * ב. המיעוט היהודי באירופה בין שתי מלחמות העולם: השינויים שחלו במעמד החוקי-משפטי ובעיסוקים הכלכליים של היהודים. ביטויים של אוטונומיה תרבותית ודפוסי פעילות לאומית. האנטישמיות וביטוייה במדינות אירופה לנוכח התחזקות הגישות הלאומניות (תהליכים, מתן דוגמאות ממדינות שונות).
- * ג. המיעוט היהודי בארצות אגן הים התיכון ובארצות האסלאם, השפעת השלטון הקולוניאלי על חייהם של היהודים בתחומים האלה: מעמד חוקי ומשפטי, כלכלה, חינוך ותרבות, דמוגרפיה. הפעילות הציונית, הגורמים והביטויים לשינוי ביחס החברה המוסלמית והאליטות הקולוניאליות כלפי היהודים (תהליכים, מתן דוגמאות ממדינות שונות).

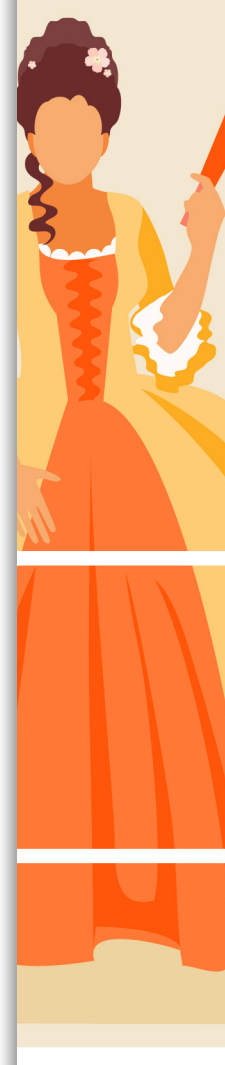
* 2. פרק מבוא: המשטר הטוטליטרי

הכרת המאפיינים של המשטר הטוטליטרי בעזרת דוגמאות מברית המועצות הסטליניסטית או מאיטליה הפשיסטית.

* 3. נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה

חלק ראשון: 1933-1939

- * א. האידיאולוגיה הנאצית, כולל האנטישמיות המודרנית בגלגולה הנאצי, ומרכזיות השאלה היהודית באידיאולוגיה זו.
- * ב. הגורמים והנסיבות שהובילו לעליית הנאצים לשלטון - ממפלגה שולית למפלגה הגדולה ביותר.
- * ג. המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם (דרך בניית המשטר הנאצי, כולל המדיניות כלפי היהודים).
- * ד. השימוש בטרור, הקמת מחנות הריכוז, הרחקת יסודות המתנגדים למשטר (היחס לבני אדם שהוגדרו חריגים, היחס לחולים ולמוגבלים - 'המתות חסד' [אותנזיה]).
- * ה. דרכי ההתמודדות של הנהגת יהודי גרמניה עם המדיניות שנכפתה על היהודים.
- * ו. תגובות המדינות בעולם כלפי גורל היהודים ברייך השלישי. ועידת אוויאן, פרשת האונייה 'סנט לואיס'.
- * ז. מדיניות החוץ של הנאצים, המטרות והצעדים שנקטו הנאצים כדי לממשה. מדיניות הפיוס של אנגליה וצרפת, ההקצנה במדיניות החוץ הנאצית והתהליך שהביא לתחילת מלחמת העולם השנייה: סיפוח אוסטריה, הסכם מינכן, כיבוש כל צ'כוסלובקיה, הסכם ריבנטרופ-מולוטוב.

חלק שני: ראשית מלחמת העולם השנייה עד מבצע ברברוסה (יוני 1941), והמדיניות כלפי היהודים באזורי הכיבוש

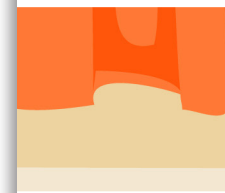
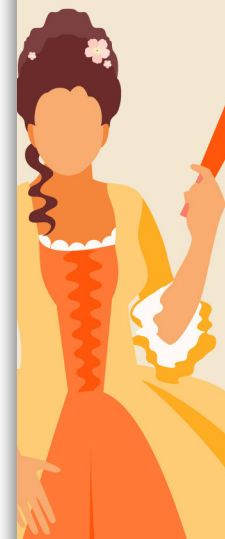
- א. המהלכים הצבאיים העיקריים בחזיתות השונות עד 1941, הסברים להצלחת הצבא הגרמני בשלב זה. הקרב על בריטניה, כיבושי הגרמנים בדרום-מרכז אירופה, החתמת שליטים על הסכמים כפויים במדינות רומניה, בולגריה, יוגוסלביה והונגריה.
- ב. 'הסדר החדש' באירופה: הבהרת המושג, הצעדים השונים שנקטו הנאצים כדי לקדם את הגשתו.
- ג. יהודי פולין:
 1. המדיניות כלפי היהודים עד ריכוזם בגטאות. מטרות מוצהרות בהקמת הגטאות והסברים להקמתם, דרך ניהול הגטו ודרכי הפיקוח עליו. התפקידים שהוטלו על היודנראטים ודרכי מימושם.
 2. תנאי החיים בגטו והשפעתם על הפרט, על המשפחה ועל החברה היהודית. דרכי ההתמודדות של היהודים בגטאות: הישרדות, 'קידוש החיים', ארגונים שפעלו בגטו, תנועות הנוער - מאפייני פעילותן.
 3. מדיניות הנאצים כלפי היהודים בארצות הכבושות במערב, במרכז ובדרום אירופה: מדיניות כללית, הסבר הגורמים שהשפיעו על עוצמת ביצוע המדיניות כלפי היהודים בארצות אלה - הדגמה מארץ אחת.

חלק שלישי: המלחמה העולמית והפתרון הסופי, מקיץ 1941 עד לכניעת גרמניה ויפן בשנת 1945

- א. הרחבת המלחמה לחזיתות נוספות: מבצע ברברוסה - המלחמה בחזית המזרחית, ההתקפה על פרל הרבור והצטרפות ארצות הברית למלחמה.
- ב. הקשר בין תחילת ההרג ההמוני של היהודים למלחמה בברית המועצות.
- ג. השלבים בביצוע הפתרון הסופי.
- ד. ועידת ואנזה - נציגי הרשויות שהוזמנו, הנושאים שהועלו בישיבה, מטרות כינוס הוועידה ומקומה בתהליך ביצוע הפתרון הסופי.
- ה. הדילמות ודרכי ההתמודדות של היודנראטים בגטאות במזרח אירופה בזמן ביצוע 'הפתרון הסופי'.
 1. דרכי הלחימה של היהודים בזמן ביצוע הפתרון הסופי:
 1. המרד בגטאות: מי היו המורדים, מטרות המרד, קשיי ההתארגנות, הלבטים והדילמות של המורדים, ייחודו של המרד בגטו ורשה לעומת מרידות בגטאות אחרים.
 2. המרידות במחנות ההשמדה.
 3. הלחימה של הפרטיזנים היהודיים: הלבטים אם לצאת מהגטו ומתי, הקשיים בהצטרפות לפרטיזנים, מאפייני הלחימה.
 4. לוחמים יהודיים בצבאות בעלות הברית.
 2. ביצוע הפתרון הסופי בארצות הכיבוש הנאצי במערב ובמרכז אירופה.
- ח. יהודי צפון אפריקה בימי הכיבוש הנאצי: נסיבות הכיבוש ומטרתו, מדיניות הנאצים כלפי היהודים, עמדת האוכלוסייה המקומית והאליטות הקולוניאליות כלפי היהודים.
- ט. השמדת הצוענים באירופה.

- י. יחס האוכלוסייה בארצות הכיבוש באירופה ליהודים בזמן ביצוע הפתרון הסופי:
1. 'הרוב הדומם': משתפי פעולה, מעטים הסתכנו בניסיון להציל יהודים.
 2. חסידי אומות עולם: הגדרת התואר, מניעים, דפוסי עזרה והצלה.
 3. יהודים שהצילו יהודים. *
 4. ניסיונות הצלה בזנמרק, בולגריה והונגריה: משא ומתן על 'סחורה תמורת דם'. *
- יא. עמדת ממשלות בעולם החופשי, היישוב היהודי בארץ ישראל בשאלת העזרה ליהודים בזמן ביצוע הפתרון הסופי:
1. עמדת ארצות הברית ובריטניה בשאלת הצלת יהודים בתקופת ביצוע הפתרון הסופי. *
 2. עמדת הצלב האדום בשאלת העזרה ליהודים. *
 3. עמדת הכנסייה הקתולית בשאלת העזרה ליהודים. *
 4. פעולות עזרה וניסיונות הצלה מצד היישוב היהודי בארץ ישראל למען יהודי אירופה. *
- יב. המפנה במלחמת העולם השנייה והאצת ביצוע הפתרון הסופי:
1. קרבות המפנה במלחמה: מידווי, אל-עלמיין וסטלינגרד.
 2. העמדות השונות בשאלת פתיחת החזית השנייה. *
 3. 'מבצע לפיד', הפלישה לנורמנדי, התקדמות בנות הברית עד ברלין.
 4. החשת ביצוע הפתרון הסופי: יהדות הונגריה, צעדות המוות.
- יג. סיום המלחמה, העם היהודי לאחר השואה:
1. כניעת גרמניה ויפן (המניעים להטלת פצצות האטום ומשמעות צעד זה).
 2. פליטים ועקורים: השיבה - לאן? *
 3. שארית הפליטה, 'פוגרום קילצה', 'תנועת הבריחה', 'מחנות העקורים', ניסיונות שיקום, המדיניות הציונית בקשר לשארית הפליטה. *
 4. הקמת האו"ם, משפטי נירנברג. *

בונים את מדינת ישראל במזרח התיכון

פרק המבוא - בניין הבית הלאומי בשנים 1920-1945⁶

- א. המנדט הבריטי בארץ ישראל ותרומתו לפיתוחה של הארץ.
- ב. מוסדות היישוב היהודי והתנועה הציונית.
- ג. מסגרות כלכליות, חברתיות ותרבותיות.
- ד. התגברות המתח בין היהודים לערבים והיערכות היישוב בתחום הביטחון.
- ה. היערכות היישוב היהודי והתנועה הציונית בימי מלחמת העולם השנייה.

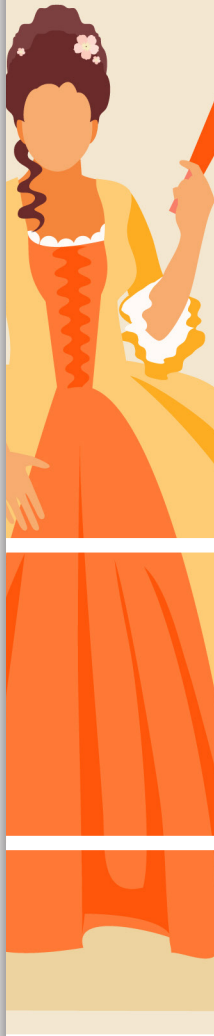
1. המאבק להקמת המדינה ומלחמת העצמאות, בשנים 1945-1949

- א. עמדת בריטניה וארצות הברית בקשר לשאלת העקורים ולשאלת ארץ ישראל.
- ב. חלקם של יהודי ארצות הברית באחריות לעם היהודי ובלחץ להקמת המדינה.
- ג. מאבק היישוב היהודי בשלטונות המנדט הבריטי בתחומים: העפלה, התיישבות, המאבק הצבאי.
- ד. העברת שאלת ארץ ישראל לאו"ם: הדיון באו"ם, עמדת המעצמות, השפעת 'המלחמה הקרה' על עמדת המעצמות, החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947, התגובות להחלטת האו"ם בקרב היישוב היהודי והפלסטיני ועמדת מדינות ערב.
- ה. מלחמת העצמאות.
- ו. ההכרזה על הקמת מדינת ישראל (הוויכוח מתי להכריז על הקמת המדינה), הקמת צה"ל, פירוק המחתרות ופירוק מטה הפלמ"ח.
- ז. הסכמי שביתת הנשק, היווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים.

2. מדינת ישראל במזרח התיכון:

- א. השפעת תהליך הדה־קולוניזציה ו'המלחמה הקרה' על הקמתן של המדינות העצמאיות באגן הים התיכון.
- ב. גורמי אחדות ופירוד בעולם הערבי במזרח התיכון.
- ג. מדיניות הפנים ומדיניות החוץ של מצרים בימי נאצר.
- ד. מדיניות הפנים ומדיניות החוץ של אחת מהמדינות: ירדן, לבנון, סוריה או עירק בשנות החמישים והשישים.
- ה. ההשפעות של תוצאות מלחמת העצמאות והקמת מדינת ישראל ושל תהליך הקמתן של מדינות עצמאיות ריבוניות בארצות אגן הים התיכון על גורל היהודים בארצות אלה (הסבר התהליך הכללי ודוגמאות ממדינות שונות).
- ו. הבעיות הלא־פתורות בעקבות מלחמות העצמאות, שאלת הביטחון השוטף והביטחון הבסיסי. מלחמת סיני: גורמים, מעורבות המעצמות, תוצאות והשפעות.
- ז. מלחמת ששת הימים: סיבות, תוצאות והשפעות של המלחמה על מדינת ישראל בתחומים שונים, על הפלסטינים ועל מדינות ערב.

6 על נושא זה לא יישאלו שאלות בבחינת הבגרות.

או:

- ח. מלחמת יום הכיפורים: סיבות, נסיבות, תוצאות והשפעות של המלחמה על מדינת ישראל ועל מדינות ערב.
- ט. הסכמי השלום בין מדינת ישראל ובין מצרים וירדן.

*

3. עלייה, קליטה ועיצוב החברה והתרבות במדינת ישראל:

- א. העלייה בשנות החמישים והשישים: ארצות המוצא של העולים, הסיבות לעלייה, ממדי העלייה ומאפייניה. תהליך הקליטה: הקשיים, השיקולים המשפיעים על תהליך הקליטה. אירועי ואדי סאליב, משמעותם והשפעתם.
- ב. גלי העלייה למדינת ישראל בשלושים השנים האחרונות של המאה ה-20.
- ג. המעבר מ'כור היתוך' לחברה רבת-תרבותית במדינת ישראל.

או:

- ד. התמורות בעיצוב זיכרון השואה עד סוף המאה ה-20. השפעת משפט אייכמן, מלחמות ישראל ופיגועי הטרור על ההתייחסות למושג הגבורה ולזיכרון הפרטי.
- ה. קשרים ויחסי גומלין בין מדינת ישראל ליהדות התפוצות. מקומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ריבונית בחיי היהודים בתפוצות.

*

